

ATATÜRK VE FEVZİ ÇAKMAK'IN GÖZÜYLE BÜYÜK TAARRUZ

Great Attack as Narrated by Atatürk and Fevzi Çakmak
Fehmi AKIN*

ÖZET

Büyük Taarruz, 26 Ağustos sabahı, Türk topçusunun saldırısıyla başlayıp 30 Ağustos'ta kesin zaferle sonuçlanan savaşın genel adıdır. 30 Ağustos günü cereyan eden muharebeye ise nihai zaferi sağladığından dolayı "Başkomutanlık Savaşı" adı verilmiştir. Başta Büyük Taarruz'un ikinci yıldönümünde Dumlupınar'da yapılan törenlerde olmak üzere değişik vesilelerle Atatürk ve Fevzi Çakmak, Büyük Taarruz'un cereyan şekli hakkında bilgi vermişlerdir. Savaş sırasında biri Başkomutan, diğeri ise Genelkurmay Başkanı sıfatını taşıyan iki komutanın savaşın seyri hakkında verdikleri bilgiler, yakın tarihimiz açısından oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Fevzi Çakmak, Kocatepe, Büyük Taarruz, Dumlupınar

ABSTRACT

Great Attack is the name given to the large-scale attack by the Turkish Army against the Greek Army at the final phase of Turkey's Independence War. It started on 26 August 1922 by the battery fire of the Turkish artillery and resulted in the absolute victory of the Turkish Army on 30 August 1922. The determining fighting on this last date is known as the Supreme Command Battle in Turkey's history. Both Ataturk and Fevzi Çakmak gave information and expressed many details regarding plans and conduct of Büyük Taarruz on a number of occasions. Since the former was the Supreme Military Command and the latter was the Chief of General Staff during this war, the information given by them is of great value for the researchers studying on the history of Turkey's national independence.

Key-words: Ataturk, Fevzi Çakmak, Kocatepe, Grand Attack, Dumlupınar

* Yrd. Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

GİRİŞ

Yunanlıların Sakarya yenilgisi ile bozulan morallerinin yerine gelmesini ve toparlanmalarını engellemek amacıyla 1922 kışından önce bir taarruz yapılmasının komuta heyeti tarafından düşünüldüğü bilinmektedir. Hatta bunun için bir taarruz planı bile hazırlanmıştır. Gizliliği sağlamak için bu plana "Sad Planı" adı verilmiştir. "Sad" bir şifreydi ve Sandıklı'nın ilk harfi olarak düşünülmüştü. Plana göre, Eskişehir-Afyonkarahisar hattının doğusundaki Yunan ordusu, iki kolordu ile cephede tutulacaktı. On piyade ve üç süvari tümeni bulunan Ali İhsan Paşa komutasındaki Birinci Ordu ile Afyonkarahisar-Uşak hattına doğru taarruz edilecekti. Böylece Yunan ordusunun Eskişehir-Afyonkarahisar demiryolundan yararlanamaması ve İzmir'e ulaşmasının engellenmesi amaçlanıyordu. (Belen, 1983: 367-368) Bu doğrultuda Genelkurmaydan Batı Cephesi Komutanlığına 15 Ekim 1921'de verilen bir direktif ile hazırlıkların kısa zamanda tamamlanması isteniyordu. (Türk İstiklal Harbi, 1967: 50-51) Ancak taarruzun kıştan önce yapılıp bitirilmesi değişik nedenlerle hayata geçirilemedi ve taarruz ertesi yıla kaldı. Yalnız bu plan için yapılan hazırlıklar, 1922 Ağustosunda yapılacak taarruzun esasını oluşturması açısından önemlidir. (Özçelik, 1992: 101)

ATATÜRK'ÜN GÖZÜYLE BÜYÜK TAARRUZ¹

Mustafa Kemal, Büyük Taarruz'a 1922 Haziranında karar vermiş ve bu kararını yalnızca Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa ile paylaşmıştı. (Atatürk, 1962: 665) 1922 ortalarında Yunanlılar Afyonkarahisar ve Eskişehir bölgelerinde bulunuyorlardı. Düşman, sağ yanını Menderes yöresinde bulundurduğu kuvvetlerle, sol yanını ise İznik Gölünün kuzey ve güneyindeki güçleriyle koruyordu. Yani Marmara'dan Menderes'e uzanan bir düşman cephesi söz konusu idi. (Atatürk, 1962: 665) Düşman ordusu 3 kolordu ve bağımsız kıtalardan oluşuyordu. 3 Kolordu 12 tümen, bağımsız kıtalar da 3 tümen ediyordu. (Atatürk, 1962: 666) 4-5 tümenlik Yunan kuvveti Afyonkarahisar'ın doğusunda ve güneyinde yaklaşık 90-100 km.lik bir hat üzerinde tahkim edilmiş bulunuyordu. Ayrıca düşmanın 3 tümenlik bir kuvveti de Eskişehir ve Seyitgazi'de bulunuyordu. Döğeri'de de düşmanın 3 tümenlik bir kuvveti daha vardı. Düşman ayrıca Gemlik ve İznik Gölü civarında 2 tümene yakın bir kuvvete ve Menderes nehri boyunca bir çok müstakil alay ve süvarilere sahip bulunuyordu. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997: 268) Bizim ise

¹ Atatürk, hem Nutuk'ta hem de değişik vesilelerle Büyük Taarruz'dan bahsetmiştir. Biz burada sadece Nutuk'u, 4 Ekim 1922 tarihinde Mecliste milletvekillerine hitaben yaptığı tarihi konuşmayı ve Büyük Taarruz'un ikinci yıldönümü nedeniyle Dumlupınar'da verdiği söylevi esas aldık.

Garp Cephesi adı altında iki ordumuz vardı. Bizim bütün kıtalarımız 18 piyade ve 5 süvari tümeni idi. İnsan ve silah gücümüz Yunanlılarla neredeyse denk idi. Yalnız silahça onlar, süvari bakımından biz daha iyi idik. (Atatürk, 1962: 666)

Saldırı Planımız ve Harekete Geçiş

Mustafa Kemal Paşa'nın taarruz planı, askeri gücümüzün büyük çoğunluğunu düşman cephesinin dış yanında ve etrafında toplayarak düşmanı yok etmek idi. Birinci ordumuz Afyonkarahisar'ın doğusunda Akarçay ile Dumlupınar arasında bulunan düşman mevzilerine saldırarak düşmanı kuzeye atacaktı. İkinci ordumuz ise Akarçay'ın kuzeyinden Sakarya'ya kadar olan cephede düşmana saldıracaktı. Bu ordumuz, düşmanın Eskişehir'de bulunan 3 tümeni, Döğür'de bulunan 3 tümeni ve Afyonkarahisar'ın doğusunda bulunan 2 tümeni olmak üzere toplam 8 tümenini durdurmakla vazifeliydi. Kocaeli bölgesinde olan güçlerimiz düşmanın güneye inmesine engel olacak, Menderes yöresindeki kuvvetlerimiz ise düşmanın İzmir'le olan bağlantısını kesecekti. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997: 269) Yani gücümüzün ağırlıklı kısmını düşmanın Afyonkarahisar civarında bulunan sağ yanının güneyinde ve Akarçay ile Dumlupınar hizasına kadar olan sahada toplayacaktık. Düşman bu taraftan vurulursa kesin sonuç alınırdı. Bu plandan Fevzi ve İsmet Paşalar da haberdardı. Mustafa Kemal Paşa'nın Fevzi Paşa ile 27-28 Temmuz gecesi Akşehir'de yaptığı görüşmede 15 Ağustos'a kadar hazırlıkların tamamlanmasına karar verildi. Ordu hazırlıklarını tamamladıktan sonra İsmet Paşa, 6 Ağustos'ta gizli kalmak üzere saldırıya hazırlık emri verdi. Bakanlar Kurulu da taarruz konusunda bilgilendirildi. (Atatürk, 1962: 672-673) Mustafa Kemal ordu aleyhinde propaganda yapan muhalif milletvekillerini de ikna ettikten sonra Ankara'dan ayrıldı. Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'dan ayrılması gizlice cereyan etti. Hatta gazetelerde Mustafa Kemal Ankara'da yokken Çankaya'da çay ziyafeti vereceği gibi haberlerin özellikle yayınlanması sağlandı. Gizliliğin bir parçası olarak trenle değil de otomobile Konya'ya gelen Mustafa Kemal, 20 Ağustos'ta Akşehir'e gelerek komutanlarla görüşti. 20-21 Ağustos gecesi Başkomutan, Birinci ve İkinci Ordu Komutanları, Genelkurmay Başkanı ve Batı Cephesi Komutanının katıldığı görüşmede harita üzerinde taarruz planı görüşüldü. "Taarruz, sevkulceş ve aynı zamanda bir tabiiye baskını halinde icra olunacaktı." Hazırlıklar gizli yapılmalıydı. Bu yüzden ordu geceleri ilerleyecek, gündüzleri köylerde ve ağaçlıklar altında dinlenerek vakit geçirecekti. 24 Ağustos'ta karargahlar Akşehir'den Şuhut'a taşındı. 25 Ağustos sabahı da Şuhut'tan savaşın yönetildiği Kocatepe'nin güneybatısındaki çadırılı ordugaha nakledildi. (Atatürk, 1962: 674)

İlk olarak 3 önemli tepenin alınması gerekiyordu. Bunlardan birincisi, Afyonkarahisar'ın batısındaki Kaleciksisivrisi'nin kuzeyinde bulunan 1310 rakımlı Erkmentepesi'dir. İkincisi Kaleciksisivrisi'nin 12 km. batısındaki Tınaztepe ve üçüncüsü de bu iki tepenin arasında bulunan Belentepe idi. Bütün topçularımız bu üç tepeyi ateş altına alabilecek biçimde konuşlanmıştı. Topçularımız 26 Ağustos sabahı saat 5'te gün ışıırken bu tepelere doğru ateş başladılar. Bir saat içinde topçu ateşi amacına ulaşarak hedef mevziler düşürüldü. Saat 6'da bu kez piyadelerimiz Tınaztepe yönünde tel örgüleri aşarak süngülerle Yunan kuvvetlerini tepeledikten sonra Tınaztepe'yi ele geçirdi. Saat 9'da ise Belentepe düşürüldü. Düşman ise takviye kuvvetlerle bizim elimize geçen noktaları geri almak için karşı saldırıya geçti ve Tınaztepe'nin batısındaki mevzileri yeniden ele geçirdi. 26 Ağustos akşamı Tınaztepe tümüyle düşmanın eline geçti. Düşman ayrıca bir takım takviye kuvvetlerle Işıklar istikametinde bir topçu ateşi hazırlığına girişti. Ancak düşmanın bu girişimine karşı tedbirler alınmıştı. Askerimizin kahramanca saldırısı düşmanın bu topçu saldırısına engel oldu. Tınaztepe'nin elimizden çıkmasında hemen sonra 57. Alay büyük bir kahramanlık göstererek süngüsünü taktı ve düşman cephesine daldı. Neticede 26 Ağustos akşamı Tınaztepe'yi yeniden ele geçirdik. Böylece 26 Ağustos akşamı itibariyle Kaleciksisivrisi, Belentepe ve Tınaztepe elimize geçti. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997: 272)

27 Ağustos Harekatı

27 Ağustos sabahı, Dördüncü Kolordu Komutanı Kemalettin Paşa'nın başında olduğu askerimizin saldırısı sonucunda 1310 rakımlı Erkmentepesi alındı ve düşman, kuzey ve kuzeybatıya doğru atıldı. Askerimiz yarılan düşman cephesinden ilerleyerek 27 Ağustos günü öğleden sonra saat 5'te Afyonkarahisar'a girdi. Düşmanın önemli kuvvetleri müstahkem noktalardan atılmış ve düşman artık açık alan savaşına mecbur edilmişti. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997: 274)

28 Ağustos Harekatı

Yunan ordusu Eskişehir ve Döğ'er'deki güçlerini henüz hiç kullanmamıştı. Birinci ordumuz kuzeye doğru, ikinci ordumuz ise batıya doğru hareket ederek düşmanın bu kuvvetlerini durdurup İzmir'e ve Kütahya'ya doğru gitmelerine engel olacaktı. Planlandığı gibi birinci ve ikinci ordumuz karşısına çıkan düşman güçleriyle çarpışa çarpışa yoluna devam etti. Süvarilerimiz ise yer yer kılıcını çekip düşman safları içerisine dalıyordu. Bütün bunlar batıya çekilmek isteyen düşman kitalarını durmaya ve vaziyet almaya zorladı. 28 Ağustos itibariyle düşmanın toplam 7 tümeninden ikisi ancak -onlar da yenik

olarak- Dumlupınar'ın batısına geçebilmiş, diğer 5 tümen arzu edilen çember içerisine sıkıştırılmıştı. Artık yapılacak şey, düşmanın ne batıya ne de kuzeye gitmesine imkan vermeden imha etmek idi.

29 Ağustos Harekatı

29 Ağustos'ta birinci ordumuz Dumlupınar'a doğru giden 5 düşman tümenine saldırdı. İkinci ordumuz da savaş vaziyeti aldı. Düşmanın 5 tümeninin Dumlupınar ve Kütahya istikametine gitmesine engel olundu. Düşmanın tek kurtuluş seçeneği Muratdağı'nın kuzeyindeki Kızıldaş deresi idi. Çok sarp patikaları olan bu derenin karşısında süvari kolordumuz bulunuyordu. Sonuç olarak düşman tümüyle çember' içine alınmıştı. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997: 275-276)

Düşmana Nihai Darbenin İndirilmesi-30 Ağustos

29 Ağustos'u 30 Ağustos'a bağlayan gece sabaha karşı, cepheden gelen raporları kendisine sunmak için Batı Cephesi Harekat Şubesi Müdürü Tevfik Bey tarafından uyandırılan Mustafa Kemal Paşa, hemen Fevzi ve İsmet Paşalarla bir araya geldi. Raporlarda açıkça gözükten, düşmanın üç yönden sarılmaya elverişli bir duruma girmesiydi. Bu yeni duruma göre ordulara yeni emir ve talimat yazıldı. Fakat bu yazılı buyrukla yetinmeyen Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa'yı Altıntaş ve güneyinden hareket eden İkinci Ordumuzun ve bunun batısında bulunan Süvari Kolordumuzun yanına giderek planlanan biçimde harekatı düzenlemekle görevlendirdi. Atatürk ise Birinci Ordu Karargahından savaşı yönetecekti. İsmet Paşa ise genel Karargahta bulunacaktı. Atatürk Birinci Ordu Karargahına varır varmaz ordu komutanına Dördüncü Kolordunun bütün tümenleriyle hızla Çalköy'ün batısındaki düşmanın büyük kısmını sararak savaşa zorlamasını emretti. Ve ekledi: "Düşman her halükârda yok edilecektir." Mustafa Kemal Paşa, karargahta bulunan tutsak düşman subaylarından birinden Yunan komutanlar Trikopsis ve Diyenis'in de çembere alınacak düşman ordusu içinde bulunduğunu öğrendi ve Kemalettin Paşa'dan düşman komutanlarının derhal teslim alınmasını istedi. Atatürk, savaşın seyrini bizzat gözleriyle görmek için Arpalık civarında bir tepeye çıktı. Bununla da yetinmeyerek savaşın en şiddetli cereyan eden merkezine doğru hareket etti. Ordularımız var güçleriyle çembere aldıkları düşmana saldırıyordu. Akşama doğru top ve mitralyöz atışlarıyla iyice bunaltılan düşmana nihai darbe süngülerle geldi. Kararan gökyüzüne inat kurtuluş güneşi Türk milletinin talihine tebessüm ediyordu. Atatürk'ün 31 Ağustos günü savaş meydanını dolaşırken gördüğü manzara, bir gün önce kazanılan zaferin büyüklüğünü ortaya koyuyordu².

FEVZİ PAŞA'NIN ANLATIMIYLA BÜYÜK TAARRUZ

Fevzi Paşa zaferin ikinci yıldönümünde Dumlupınar'da yaptığı konuşmada, Sakarya'dan başlayarak Çaltepe'de kesin sonuca ulaşan zaferin askeri aşamalarını ayrıntılı biçimde tasvir etmiştir². Fevzi Paşa, sözlerine Sakarya Savaşından sonra düşmanın nerelere mevzilendiğini anlatmakla başlamıştır. Düşman, sağ kanadını Kamalar ve Ahır Dağlarına, sol kanadını ise Bozdağı'na ve Sakarya'nın sarp yamaçlarına dayayarak Eskişehir ve Afyonkarahisar'ın doğusuna yerleşmişti. Üç düşman kolordusundan birincisi Afyonkarahisar, üçüncüsü Eskişehir, ikincisi ise bu iki kolordu arasında Döğeri-İhsaniye hattında bulunuyordu. Düşman birlikleri tel örgülerle donatılarak güçlendirilmişti ve stratejik olarak demiryolu hattı boyunca mevzilenmişti.

Düşman Kuvvetleri ve Mevzileri

Fevzi Paşa'ya göre; düşmanın 15 tümenlik üç kolordusu vardı. 15 tümenin 12'si piyade idi. Bizim ise 18 tümenimiz vardı. İki taraf sayıca hemen hemen birbirine denk kuvvetlere sahip olsa da Türk ordusu, hem moral hem de manevra üstünlüğüne sahip idi.

Düşmanın bir mevzii Ak in, Curcalar, Balmahmut, Ayvalı, Tazılar ve Toklusivrisi boyunca uzanıyordu. Diğer bir mevzii, Döğeri'nin doğusundan ve Resulbaba tepelerinden geçerek Dumlupınar'da son buluyordu. Bir diğer mevzii ise, Dumlupınar'da bulunan ve İkinci İnönü Savaşı'ndan sonra hazırlanmış ve tel örgülerle pekiştirilmiş bir mevzi idi.

Türk Ordusunun Durumu ve Harekat Planı

Batı Cephesi iki orduya bölünmüş durumdaydı. Birinci Ordu, Akarçay'ın güneyinde Birinci Kolordu ve 3 bağımsız tümeniden ibaretti. İkinci Ordu ise, on bir tümene sahip ikinci, üçüncü, dördüncü ve altıncı kolordulardan ve mürettep bir süvari tümeninden oluşuyordu. Ayrıca Akşehir-İlgın bölgesinde üç tümenlik bir süvari kolordusuna sahip idik. Türk ordusunun planı, düşmanı sağ tarafından saldırarak imha etmek üzerine oturmuştur. İkinci ordumuzun önemli bir kısmı, düşmanın Afyonkarahisar doğusundaki güçlerini yerinde tutarken, birinci ordumuz düşmanın birinci kolordusunu güneyden ve batıdan

² "Dumlupınar'da Layemut Zaferi ve Hatıralarını Tes'id Ederken Büyük Gazi Diyor ki", Hakimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1924.

³ Konuşmanın tam metni için bkz. "Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa Hazretleri, Çaltepe'de Kahraman Ordumuzun Namütenahi ve Kahir Darbeleri Altında Düşmanın Nasıl Ezildiğini Çok Heyecanlı Safahatıyla Anlatıyor", Hakimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1924. "Fevzi Paşa Harbin Safahatını Anlattı", Cumhuriyet, 31 Ağustos 1924.

kuşatacak, süvari kolordumuz ise, arkasından dolanarak düşman ordusunun haberleşme ve ulaşımını kesmeye çalışacaktı.

Harekatın Başlaması (26 Ağustos)

Mareşal'e göre 26 Ağustos sabahı saat dörtten itibaren Afyonkarahisar ve Ahır Dağları arasındaki düşmen mevzilerine karşı şiddetli bir topçu ateşiyle saldırıya geçildi. Kırk Birinci Tümen Seyitgazi'nin batısına, Altmış Birinci Tümen Kuzuçuran mevzilerine, Altıncı Kolordu da Kaleciksisivrisi ve Kozluca mevzilerine saldırıyordu. Mürettep süvari tümenimiz ise Bahşiş ve Köroğlu Kalesi kuzeyinden geçerek Döğger-İhsaniye arasındaki tren yolunu kesmeye çalışıyordu. Süvari Kolordumuz amaçlandığı üzere, demiryolu ve telgraf hatlarını kesti. 26 Ağustos günü öğleden önce Beşinci Tümen Küçük Kaleciksisivrisini, On birinci Tümen Kaleciksisivrisinin batısındaki mevzileri, Yirmi Üçüncü Tümen Tınaztepe'yi, On Üçüncü Tümen Karacaarslan Gedliğini ele geçirmiş bulunuyordu. Düşman, Birinci Ordumuza dört tümeniyle, İkinci Ordumuza ise yedi tümeniyle karşı koyuyordu. Birinci gün itibariyle düşman kuvvetleri yukarıda geçen mevcut tümenlerine ilaveten yedek güçlerini de cepheye sevk etmeye mecbur bırakılmıştı.

Harekatın İkinci Günü-Afyonkarahisar'ın Kurtuluşu

27 Ağustosta, Dördüncü ve Birinci Kolorduların birinci hatta soktukları On İkinci ve Üçüncü tümenlerle güçlendirilen asıl saldırı cephesinde öğleye kadar cereyan eden şiddetli savaşlar sonunda Çiğiltepe'den başka bütün düşman mevzileri alınmış ve savunma güçleri, düzensiz bir biçimde kuzeye atılmışlardı. Öğleden sonra, Elli Yedinci Tümen tarafından Çiğiltepe alınmış, akşam üstü Sekizinci Tümen de Afyonkarahisar'a girmiştir. Böylece, düşmanın Afyonkarahisar güneyindeki oldukça güçlü birinci mevzii tümünden Birinci Ordu tarafından ele geçirilmişti. Bununla birlikte, çözülen düşman güçleri aralıksız izlenmiştir.

Birinci Kolordunun sağ kanadındaki tümenlerimiz 27 Ağustos akşamında Balmahmut güneyi Ayvalı hattından geçen ikinci mevzilerine de kavuşmuştur. Üstelik süvari kolordumuz, bu mevzileri kuzeyine doğru geçmişti. 27-28 Ağustos gecesi düşmanla temasa gelinceye kadar izlemeler sürdürüldü ve Dördüncü Kolorduya bağlı Sekizinci Tümen Afyonkarahisar'da, On İkinci Tümen Erkmén civarında, Beşinci Tümen Ballıkaya'da, On Birinci Tümen Güney Sarıkaya'da ve Birinci Kolorduya bağlı Yirmi Üçüncü Tümen Köprülü ile Boyalı arasında, On Beşinci Tümen Akviran'da, Üçüncü Tümen Balmahmut-Garipçe ara yerinde, On Dördüncü Tümen Bolca-Küçükhüyük arasında, Elli Yedinci Tümen Sinanpaşa bölgesinde gecelediler. Süvari Kolordusu Birinci Tümen ile Ayvalı, İkinci ve On İkinci Tümenle Başkimse ve Akçaşehir

bölgelerine girip batıya gitmek isteyen düşman güçlerini ateşle ve Ayvalı'da atlı saldırılarıyla durdurmuşlardır. Böylece, Birinci Ordunun sol kanadı kuzeybatı yönünde kademeli bir tertiple düşmanın çekilme yolu üzerine uzanmış ve Afyonkarahisarın batısındaki iki düşman mevzii ele geçirilmişti. Düşman, Resulbaba, Küçükköy, Dumlupınar genel hattı yönündeki üçüncü mevzide toplanmaya çalışıyordu. Altıncı Tümen Toklusivrisini sıkıştırıp Banaz yönünü tehdit ile Uşak dolaylarındaki ikinci düşman tümenini yerinde tuttuğu gibi, Üçüncü Süvari Tümenimiz de, Çal İlçesinde Elvanlar'a ilerleyip tren yolunu tehdit ettiğinden, düşman süvari tümeninin bir bölümünü üzerine çekmişti. İkinci Ordu cephesinde bugün de saldırıya devam edilmiş, Altmış Birinci Tümen Kazuçuran'ı yeniden ele geçirerek çekilen düşmanı izlemiş, Altıncı Kolordu da, Dedesivrisi ve Kozluca siperlerini almış, düşman artçılarını ezerek ileri yürüyüşe geçmişti.

Harekatın Üçüncü Günü

Süvari kolordusu 27-28 Ağustos gecesinde İkinci ve On Dördüncü Tümenleriyle Başkimse'den demiryolunun kuzeyine geçerek Olucak ve Eğret yönlerine geçmiştir. 28 Ağustos sabahı İkinci Tümen Eğret'te bir otomobil kolunu ele geçirerek muhafızlarını kılıçtan geçirmiş, rastladığı karargâh kıtalarına hücum etmiş ve Birinci Süvari Tümeni, Ayvalı Kuzeyinden batıya çekilen düşmana saldırarak durdurmaya çalışmış ve piyade kıtalarının gelişlerine kadar bu saldırısını sürdürmüştür. Böylece, düşmanın batı ve kuzey yolları kesilmiştir. Demek ki kırk sekiz saat içinde düşmanın üç mevzii yarılmış ve büyük bölümü tümenden sarılmış bulunuyordu.

Düşmanın güneyinden çekilen Birinci ve Yedinci Tümenleri, batıya doğru yol açmak için Başkimse kuzeyinde ve dolaylarında bulunan süvarilerimiz de, çeşitli saldırılarla onları kuzey ve güneye doğru geri sürerek oluşan aralıktan Başkimse-Akçaşehir yönünde çekilmeye başlamıştır. Ne var ki, bu çekilmeyi gören Birinci ve Dördüncü Kolordularımız tarafından saldırıya uğrayarak savaşmaya zorlanmıştır. Gerçekten de 28 Ağustos sabahı Köprülü ve Balmahmut dolayında Yirmi Üçüncü ve Üçüncü tümenleriyle saldırıya geçerek düşmanın o bölgede toplanan güçlerini kuzeye atan Birinci Kolordu, Dumlupınar yönünü tıkamak üzere, öğleden önce sağ kanadıyla Düzağaç üzerinden batıya doğru ilerlemeye başlamış ve sağ kanadında On İkinci Tümeniyle Düzağaç'ın kuzeyinden Bakırcık sırtlarına doğru saldırıya geçerek düşmanın Akçaşehir ve bu yönde çekilen güçlerini kuzeye atmıştır. Dördüncü Kolordu da, 5. Tümeniyle Balmahmut'tan kuzeybatıya doğru Mezarlık ve Oğlanmezarı yönünde ve On Birinci Tümeniyle Ayvalı-Kumarlı Çiftliği yönünde saldırıya geçerek düşmanın batıya çekilen bölümlerini Başkimse kuzeyine atmıştır.

İkinci Ordu da, mürettep süvari tümeniyle Döğer'i ele geçirerek Altıntaş güneyine, Hacıbeyli yönüne ilerlemiş ve Altmış Birinci Tümen de Altıncı Kolordu kıtalarına İhsaniye, Gazlıgöl hattına ulaşmışlardır. İkinci Kolordu Araplı Çiftliğinde On İkinci düşman tümenini kuzeye sürmüş ve o yörede gecelemiştir. Bugünkü harekât sonucunda, düşmanın büyük bölümü Birinci Ordumuzun güneyinden kuzeyine olan baskısı sonucunda demiryolunun kuzeyine, Resulbaba Dağı-Olucak-Eğret bölgesine atılmış ve Başkimse üzerinden batıya çekilmek isteyen kıtaları savaş ile kısmen durdurulmuş ise de, iki tümenlik bir kuvveti, özellikle 28-29 Ağustos gecesi Dumlupınar yönüne sürmeyi başarmıştır.

Harekatın Dördüncü Günü

29 Ağustos'ta, düşmanın batıya gitmesini durdurma ve engelleme görevini yüklenen Birinci Ordu ve Dördüncü Kolordumuz kuzeye saldırı ve baskıya devam etmiştir. Birinci Kolordu sağ kanadıyla, yani Üç ve Yirmi Üçüncü tümenleriyle Çalköy'e ulaşmış ve Hanlar yönünde saldırıya geçerek düşmanın Dumlupınar yönünde dönüş yolunu kesmiş ve sol kanadıyla yani, on dört tümen ile Elvanpaşa ve Elli Yedinci Tümen ile Balcıdamı ve Toklusivrisi yönlerinde saldırıya geçerek düşmanı sıkıştırmıştır. Toklusivrisi'ndeki savunucular, aynı zamanda güneyden gelen Altıncı Tümenin hücumuna uğradıklarından, mevzilerini hızla boşaltıp geri çekilerek tutsaklıktan kurtulabilmişlerdi.

Yedinci Tümen, Kaplangı'yı ele geçirerek Dumlupınar'da düşman grubunun Banaz üzerinden geçen çekilme yolunu tehdit ettiğinden, 29-30 Ağustos gecesi, burada düşman çekilmekle Hallaçlar-Çorumdağı-Yenice hattını tutmayı ve böylece tutsaklıktan kurtulmayı başarmıştır.

Birinci Kolordu, Kaplangı-Banaz yönünde Dumlupınar grubunun çevrilmesiyle uğraşırken, düşmanın olası karşı saldırısını karşılamak üzere, İkinci Kolordumuz, Düzağaç-Karacaören-Bakırcık bölgesine alınmıştı. Olucak-Hamurköy-Asılhanlar bölgesindeki düşmanın büyük bölümüne gelince, kaçmasına meydan verilmemek üzere, kıtalarımız gece de saldırılarına ve hatta süngü hücumlarına devam ederek düşman güçlerini durdurmaya ve birçok kayıp verdimeye muvaffak olmuştur. Ve bir buçuk günde 70 km. yol alarak 29 Ağustos'ta kuzey doğudan Çalköy yönüne yöneltilen ve gönderilen İkinci Ordumuzun On Yedinci Tümeni de Olucak'ta düşman artçısının bir kısmını tutsak almıştı. Süvari Kolordumuz da Hamurköy kuzeyinden saldırılarını sürdürmüş ve verdiğiyi zayıfla düşmanın moralini sarmıştır. Bu durumda, Hamurköy ve Çalköy bölgesinde toplanan düşman güçleri, güneyden ve güneybatıdan Birinci Ordu ile, kuzeyden ve kuzeydoğudan

İkinci Ordu ve kuzeyden de süvari kıtalarımızla çevrilmişti. Kendisi için yalnız Kızıлтаş deresi boyunca batıya giden sarp bir yol açık kalmıştır.

Harekatın Beşinci Günü ve Nihai Zafer-Başkomutanlık Meydan Savaşı

30 Ağustos sabahı, iki günden beri güneyden ve kuzeyden yapılan saldırılarla batıya çekilmesi ve Dumlupınar grubu ile birleşmesi engellenmiş olan düşmanın asıl kuvvetleri, 29-30 Ağustos gecesi güneyden devam eden gece hücumlarına karşın Hamurköy ve doğusundaki kuvvetleri uzun ve yorucu gece yürüyüşleriyle, ağır zayıat vererek Çalköy bölgesine çekilebilmişti. 29-30 Ağustos'ta Çalköy civarında On Dördüncü Süvari Tümenimizin saldırısına uğrayarak hayli zayıat vermiştir. 30 Ağustosun erken saatlerinde, kuzey ve güneye karşı ayırdığı hafif perde hatları gerisinden batıya doğru çekilmeye girişmiş ise de, Batı Cephesi Komutanlığınca, düşmanın bu niyeti tamamen anlaşılmıştır.

30 Ağustos günü için Birinci ve İkinci Ordularla süvari kolordusuna düşmanın tümünden sarılarak yokedilmesi görevi verilmişti. Dördüncü Kolorduya bağlı On Birinci Tümen Çalköy güneyinden, Beşinci Tümen Silkisaray kuzeybatısından, Yirmi Üçüncü Tümen Asılhanlar kuzeyinden ve Üçüncü Tümen Ağaçköy kuzeyinden, İkinci Ordu da, Altıncı Kolorduya bağlı On Altıncı Tümen ile Çal yönünden, Altmış Birinci Tümen ile Alışören yönünden saldırarak, böylece Birinci Ordu güneyden ve İkinci Ordu da kuzeyden baskı yaparak, Adatepe bölgesine sıkıştırılan düşmanın büyük bölümü tümünden ezilecekti. Süvari Kolordusu Kızıлтаş deresi vadisini, Saraycık Bilova'da keserek düşmanın batıya doğru kaçmasına meydan vermeyecekti.

30 Ağustos sabahı, Asılhanlar üzerinden Dumlupınar yönüne gitmek isteyen düşman güçleri, adı geçen yerdeki Yirmi Üçüncü Tümen tarafından engellenmiş, öğleden başlayarak kuzeyden, doğudan ve güneyden etkisini göstermeye başlayan Altıncı ve Dördüncü Kolordularımızın topçu ve piyade ateşlerinden oluşan öldürücü bir ateş çemberi ile çevrilmiştir. Akşama kadar süren kanlı bir boğuşma sonucunda Dört, Beş, Dokuz, On İki ve On Üçüncü Tümenlerle batıya çekilebilen öteki tümenlerin kimi bölümlerinden oluşan düşmanın asıl güçleri, birçok tutsak ve ölü vermiş, toplarıyla otomobillerini ve ağırlıklarını tümünden bırakarak perişan olmuştur.

Piyade kıtalarımızca ancak akşam geç vakit tutulmuş olan Kızıлтаş deresi yönünden kaçabilmiş olan düşman, kısmen o gece ve ertesi gün o yöredeki kıtalar tarafından tutsak edilmiş ve bir kısmı da Saraycık ve Bilova yönlerinde Kızıлтаş deresi vadisini kesmiş olan süvari kolordumuzun saldırısına uğrayarak

Murat Dağlarına atılmış ve daha sonra bunlar da teslim olmak zorunda kalmışlardır.

Mareşal'e göre, bu savaşa "Başkomutan Savaşı" denilmesinin nedeni, kesin sonucu sağlamasından, İkinci Ordunun yönünde savaş meydanında bulunan Başkomutanın sevk ve gözetimi altında yapılmasından ve Batı Cephesi ordularının bu güne "Başkomutan Günü" adı verilmesini istemelerindedir. Ona göre, hareket sırasında Batı Cephesi Komutanlığının bütün komutanlıklara gönderdiği resmi bildiri bunu çok iyi açıklamaktadır. Bildiri şöyledir: "Afyonkarahisar ve Dumlupınar büyük meydan savaşında düşman asıl güçlerinin yokedilme aşamasını oluşturan 30 Ağustos Savaşı, kuzeyden Altmış Birinci Tümen ve Altıncı Kolordunun ve güneyden Dördüncü Kolordunun katılmasıyla Süvari Kolordusunun etkisinde Asilhanlar-Çalışören bölgesinde ve Çalköy doğusunda bizzat birinci hatta On Birinci Tümen yanında bulunan Başkomutan Mutafa Kemal Paşa Hazretlerinin gözetiminde yapılmış ve kesin sonuca ulaşmıştır. Bu savaş, genel akışı ile kutsal davamız lehinde kesin bir değişimi sağlamış ve Trikopolis ve Diyenis gibi en büyük komutanları başlarında olduğu halde düşmanın bozguna uğraması, her yerde kıtalarımıza teslimini gerektirmiştir. Ordularımız için tarihi bir anı olmak ve Başkomutanımıza sevgi ve bağlılık ve sarsılmayan güvenimize yeni bir kanıt oluşturmak üzere, adı geçen 1922 yılı 30 Ağustos savaşına "Başkomutanlık Savaşı" adı verilmiştir. 30 Ağustosta Birinci Kolordumuz Dumlupınar'dan yapılan düşman grubu üzerine saldırısına devam ederek, özellikle hat boyundaki sol kanadını dağıtmış ve Kaplangı Dağında karşı saldırılarla tutunmaya çalışan düşman, Yenice'de sağ kanadının Altıncı Tümenimizin baskısı karşısında kırıldığını görerek ertesi günü bitik bir durumda Uşak Ovasına dökülmüş ve bir iki bataryadan oluşan bütün toplarını ve mühimmatını bırakarak Uşak'tan darmadağın bir sürü halinde İzmir yönüne kaçmıştır. Eskişehir bölgesindeki Üçüncü düşman Kolordusuna gelince, İkinci Orduya bağlı Üçüncü Kolordumuz önünde Bursa yönüne çekilerek Aksu yönünde kabul ettiği savaşta perişan olmuş ve Mudanya'da bir fırkası tutsak edilerek geri kalanı Bandırma yönüne çekilmiştir. Başkomutanlık Meydan Savaşının verdiği kesin sonuç üzerine iki hafta içinde düşmanın kılıç artıkları da tümünden dışarı atılmış ve Anadolu faciası bu şekilde hakkımızda parlak bir zaferle son bulmuştur." (Atatürk'ün Sonbahar Gezileri, 2008: 19-31)

SONUÇ

Büyük Taarruz adı üstünde bir saldırı savaşıdır. Milli Kurtuluş Savaşımızın son önemli aşamasını oluşturur ve Yunan ordusunun kesin yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Atatürk ve Fevzi Çakmak, Büyük Taarruzun seyrini ve

anlamını ifade ettikleri konuşmalarında önce Türk ordusunun hareket planını ve iki tarafın askeri gücünü ortaya koymuşlardır. Ardından Atatürk ve özellikle o sırada Genelkurmay Başkanı sıfatını taşıyan Fevzi Çakmak, Türk ordusunun stratejisini ve bunun nasıl uygulandığını ayrıntılı bir biçimde tasvir etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- ATATÜRK, Mustafa Kemal. (1962), Nutuk, C. 2, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- ATATÜRK'ün Sonbahar Gezileri. (2008), (Çev. Fehmi AKIN), Ankara: Anekdot Yay.
- BELEN, Fahri. (1983), Türk Kurtuluş Savaşı (Askeri, Siyasi ve Sosyal Yönleriyle), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, No: 542, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- ÖZÇELİK, Ayfer. (1992), "Büyük Taarruz'a Hazırlık (Sad Taarruz Planı Tasarısı)", Büyük Taarruz Yetmişinci Yıl Armağanı, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Türk İstiklal Harbi. (1967), Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayını, 2. Cilt, 6. Kısım, 1. Kitap, Ankara.
- Hakimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1924.
- Cumhuriyet, 31 Ağustos 1924.